

جوانی‌های علی دایی، یکی از تصاویر خاطره‌انگیز از مستند ورزش در مسیر انقلاب

بازیگران دیکتاتور با مستند و نمایش به معرفی پهلوی‌ها پرداخت

اسرار تاریکی، سراغ رابطه پهلوی‌ها با موساد رفته بود

وزنه برداران در قم به دیدار امام رفتند که از به یاد ماندنی‌ترین تصاویر مستند ورزش در مسیر انقلاب بود

▲ گزارش‌های خارجی از بخش‌های جذاب مستند اخبار انقلاب بود

یاد عبرت سراغ خاطرات زندانیان پهلوی رفته بود

دهه فجر امسال تلویزیون در پخش تصاویر مستند سنگ تمام گذاشت و بین این حجم زیاد، تصاویر خیلی نابی پخش شد که دیده نشد

وقتی درهای آرشیوراکندند

احسان ناظم‌بکایی

بیشتر از ۳۵ برنامه با یک حساب سرانگشتی و بدون در نظر گرفتن تکرارها، تلویزیون دهه فجر امسال با این تعداد برنامه مستند به استقبال سی‌امین سالگرد انقلاب رفته بود. راستش نه به آنکه ما تا چند سال پیش برای دیدن یک تصویر آرشیوی آن زمان له‌له می‌زدیم و نه به اینکه امسال بچه‌های رسانه ملی، انگار در انبار آرشیوراکنده و آنجا را اشخیم زده بودند. موج اولیه برنامه‌های مستند از نیمه دی شروع شد. البته با توجه به خبرها انتظارش می‌رفت که با چنین حجمی از تصاویر روبه‌رو شویم. در برابر دریایی از تصاویر آرشیوی مطمئناً نحوه پرداخت و ارائه می‌توانست به بهتر دیده شدن آن تصاویر کمک کند ولی بنده خدا مخاطب در برابر تلویزیون و شبکه‌های مختلفش با دیدن این همه تصاویر که بدون برنامه و تبلیغات مناسب بر سرش می‌بارید، حق داشت قات بزند.

هر چند مسوولان تلویزیون برای رفع این هجوم ناگهانی، زمان پخش بعضی برنامه‌ها را مثل طراح ترافیک به روزهای زوج و فرد تقسیم کردند؛ اتفاقی که اگرچه ترافیک را کنترل کرد ولی برنامه‌ها را از ریتم انداخت. نکته دیگر، در هم برهم بودن تصاویر بود. درست لحظه‌ای که با تصویری تکراری طرف بودیم، بلافاصله تصویر نابی مثلاً از سخنرانی با حرارت هاشمی‌رفسنجانی می‌دیدیم که تازه بود. انگار هر برنامه‌سازی بنا به وسع و ظرفیت خودش، چنگی به خوان پرنمات آرشیوزده بود. بهتر بود به جای این همه برنامه‌های تقریباً یک جور با اسم‌های شبیه به هم و با ترکیب کلماتی مثل «انقلاب»، «سی» و اینها، یک برنامه اساسی پر از تصاویر ناب جمع‌وجور می‌شد و در بخش‌های مختلف روی آنتن می‌رفت؛ یک چیزی تو ماه‌های «سه دهه صلابت».

هر کسی از ظن خود شد یار من

در این دهه فجر، برنامه‌های مستند بیشتر به این دسته‌ها تقسیم می‌شدند که واقعا می‌شد آنها را یکی کرد و یک برنامه واحد درست و حسابی ساخت؛ البته نمی‌شود منکر ویژگی‌های مثبت بعضی از آنها هم شد. اعداد داخل پرانتز، شبکه پخش آنها را نشان می‌دهد.

آنهايي که تصاویر انقلاب را تا ۲۲ بهمن ۵۷ نشان می‌دادند:

روزهای پیروزی (۲)، تصویرسازان انقلاب (۱)، سقوط (۳)، ۵۷ (۳)، نهضت امام خمینی (۱) (۱)، نسیم حیات (۵)، اندرزگو (۵) خشت و آینه (۵)، ۱۰ روز انقلاب (واحد مرکزی).

آنهايي که سراغ پیشرفت‌ها و اتفاقات ۳۰ سال رفته بودند:

سی‌امین سال انقلاب (۴) ورزش در مسیر انقلاب (۳) ۳۵هه صلابت (همه شبکه‌ها)، تخته سفید (۱)، باد صبا (۱) اول خط (۱)، بیم و امید (۲)، چکاوک (۵)، فرزندان نخبه (۵)، عسولویه (واحد مرکزی) موقعیت ایران ۸۷-۵۷ (واحد

مرکزی)، پیشرفت‌های هوا فضا (واحد مرکزی)، ۳۰ سال جنگ روانی (واحد مرکزی)، دستاوردهای علمی (واحد مرکزی)، توسعه دفاعی (واحد مرکزی)، ۳۰ سال تحریم (واحد مرکزی)، دستاوردهای پزشکی (واحد مرکزی)، فراز و نشیب‌های هسته‌ای (واحد مرکزی)، ۳۰ سال حضور (واحد مرکزی).
آنهايي که به ارتباط پهلوی با آمریکایا موساد پرداخته بودند:
هزار فامیل (۱)، بازیگران دیکتاتور (۳)، اسرار تاریکی (۳)، ارتباط ناشناخته (۲).

برنامه‌هایی که سراغ زندانیان و تبعیدی‌ها رفته‌اند:
خاطرات مشترک (۲)، تصاویر و خاطره‌ها (۲)، یاد عبرت (۳)

هر کسی کار خودش

نکته دیگر این است که طبق برنامه‌ریزی‌های خود صدواوسیماد در همان قضیه افق رسانه، حرکت شبکه‌ها به سمت تخصصی شدن است اما این روند عملاً درباره مستندها اتفاق نیفتاد. بهتر بود شبکه‌سومی‌ها سراغ مسائل ورزشی می‌رفتند که فقط در یک مجموعه مستند این کار را کردند یا شبکه پنجمی‌ها سراغ مسائل تهرانی‌ها یا چهارمی‌ها سراغ مستندهای علمی و تحقیقی. این جوری هر کس می‌دانست کارش چیست، پخش برنامه‌هایی مثل «اسرار تاریکی» یا «بازیگران دیکتاتور» از شبکه ۳ به کدام سیاست شبکه ورزش و جوان می‌خورد؟

تبلیغات نامناسب و معلوم نبودن دقیق زمان پخش برنامه‌ها باعث می‌شد که حتی بیننده پیگیر یک مجموعه هم مجموعه دلخواهش را در این دریا گم کند. این روزها یا ملت از طریق پیامک به هم خبر می‌رسانند که بزَن فلان شبکه یا بعداً یا هیجان می‌گفتند: «فلان تصویر را دیدی؟». این روزها تلویزیون به سفره پرغذایی می‌مانست

که چند آشپز با مواد خام یکسان بعضاً غذاهایی یک جور درست کرده و آن را بی‌نظم و سلیقه در سفره‌ای ریخته‌اند. در این ۲ صفحه سراغ ۲ مستند «ورزش در مسیر انقلاب» و «اخبار انقلاب» رفتیم که بین دیگر مستندها بیشتر و بهتر دیده شدند.

نخستزاده هم با یک گزارش متفاوت و اجتماعی سراغ انقلاب رفته بود بعد از ۲ مجموعه «سیره عملی روح الله»^(۱) و «دفاع مقدس» بچه‌های واحد مرکزی خبر در این دهه، همزمان (استندتر و کردند که بین آنها مجموعه‌ای که کامران نجف‌زاده جمع و جور کرده بود، به خاطر نگاه اجتماعی تر و تصاویر ناب‌ترش بیشتر دیده شد) وجود کمبود اطلاعات و عدد و رقم که ضعف همیشگی گزارش‌های اوست. این مجموعه ۱۰ قسمتی در عرض ۲ ماه تهیه شده بود و پر بود از حرف‌های جالبی مثل حرف‌های طالقانی، فرح، روسی‌ها و... تصاویر جالبی‌ای مثل فروش پاپ هویدا و تسویه حساب‌های شخصی با زدن انگ ساواکی، البته این مستند به خاطر کارهای موازی و پر حجم دیگر چندان دیده نشد.

«ورزش در مسیر انقلاب» با پخش تصاویر آرشیوی از ۳۰ سال ورزش ایران، جزو پربیننده‌ترین مستندهای این روزها بود

با تشکر از V.H.S های مایلی

دهه فجر امسال هم تمام شد با کلی مستند و تصاویر آرشیوی ناب؛ اما خب این قدر حجم این مجموعه‌ها زیاد بود که بعضی از آنها هنوز ادامه دارد. «ورزش در مسیر انقلاب» یکی از این مستندهاست که به خاطر نگاه متفاوتش به تصاویر آرشیوی، مورد توجه قرار گرفته بچه‌های سازنده آن سراغ سوزه ورزش بعد از انقلاب رفته‌اند که همین ایده هم از جمع‌بندی طرح‌های مختلفی مثل ۳۰ تا افتخار، ۳۰ تا اتفاق و حتی مقایسه ورزش قبل و بعد از انقلاب شکل گرفت؛ یک جور مرور ۳۰ سال ورزش ایران با محوریت توفیقات که البته شامل ناکامی‌ها هم باشد. با این نگاه کار از ۲۰ آذر کلید خورد.

اول تصویرها پیدا می‌شود یا اول متن‌ها آماده می‌شود و براساس آن سراغ تصاویر می‌روند؟ این سوالی است که ذهن خیلی از مستندبین‌های انقلاب را درگیر کرده؛ «نمی‌شد اول متن آماده باشد چون می‌شد یک تاریخچه، ما اول عمده تصاویر را پیدا می‌کردیم، بعد از آنها ایده می‌گرفتیم. در عین حال تقویم این راهم که چه سالی چه اتفاقی افتاده است، داشتیم». حسین ذکایی، تهیه‌کننده این برنامه است که به خاطر گفتن خبرهای ورزشی چهره‌آشنایی است، مهم‌ترین کار این مستند را تحقیق می‌داند؛ «۳ نفر از بچه‌های مطبوعاتی با همکاری بچه‌های دنیای ورزش ۲ دسته شدند و بیشتر از ۱۵۰۰ مجله دنیای ورزش را خواندند و نکته‌برداری کردند. این اتفاق همزمان با پخش مستند هم انجام می‌شد. بعضی نکات ریز مثل آمدن سیدحسن نصرالله به تهران به عنوان سرپرست تیم ورزشی حزب‌الله لبنان یکی از آنها بود. وقتی تصویر داشتیم، آنها متن خبر را پیدا می‌کردند و وقتی تصویر نداشتیم، بریده روزنامه جواب می‌داد». مصاحبه‌ها هم بخشی از این مستند را تشکیل می‌دهد که البته محور آن نیست به جز مواقع ضروری؛ «ما اولویت‌مان مصاحبه‌های آن موقع بود. خوشبختانه اگر هم می‌خواستیم مصاحبه بگیریم با همکاری افشارزاده و امیرحسینی، همه همکاری می‌کردند». حالا که این قدر بچه‌های تیم تحقیق خبرها و روزنامه‌ها را زیر و رو کرده‌اند و یک پرونده تحقیقاتی شسته و رفته و خوب از آب درآمده، شاید چاپ مکتوب آن جالب باشد؛ اتفاقی که به نظر ذکایی دور از دسترس نیست - کامل کردن

تحقیقات و تبدیل آن به کتاب - فکری است که ذهن او و دوستانش را مشغول کرده است.

۵۰ نوار، فقط ۵ دقیقه

آرشیو صدواوسیمایکی از خفن‌ترین جاهایی است که آدم دوست دارد بداند آن تو چه خبر است و تصاویر چطور نگهداری می‌شوند؛ مثل این کتابخانه‌های قدیمی درهم برهم است یا مثل سرداب تنگ و تاریک و نمور؛ «هر شبکه آرشیو خاص خودش را دارد اما مرجع اصلی همه مستندسازها آرشیو مرکزی است. نوارهای قدیمی، ۱۲ اینچ، یک اینچ و یوماتیک به بتاکم تبدیل شده است. اینها فهرست دارند؛ البته بیشترشان به صورت کار تکس و دستی است و بعضی‌هایشان هم در کامپیوتر ثبت شده است. با وجود این بعضی مواقع، یک‌سری تصاویر وجود ندارد. روش ما، روش سعی و خطا بود. گاهی در ۵۰ نوار فقط ۵ دقیقه به کار ما می‌آمد. در نهایت عمده تصاویر این مستند - یعنی حدود ۹۵ درصد آن - برای صدواوسیماست. از بعضی تصاویر مثل جام جهانی فوتسال در هنگ‌کنگ اصلاً تصویری در نوارها نبود. ما از مایلی کهن مربی آن تیم که نوارهای وی‌اچ‌اس بازی‌ها را داشت کمک گرفتیم یا حتی برای بازی ۲-۶ ایران، کره و ۰-۳ ایران و عربستان در جام ملت‌های آسیا ۹۶، تصاویر کامل در آرشیو نبود. آنها را از آرشیو ورد اسپرت عربستان گرفتیم. وقتی همه تصاویر را جمع می‌کردیم، سراغ آرشیو ورزش و مردم می‌رفتیم تا تصاویر نداشته‌مان را از آنجا تأمین کنیم».

مرجع اصلی همه مستندسازها آرشیو مرکزی است. نوارهای قدیمی، ۱۲ اینچ، یک اینچ و یوماتیک به بتاکم تبدیل شده است

می‌شد. بعضی نکات ریز مثل آمدن سیدحسن نصرالله به تهران به عنوان سرپرست تیم ورزشی حزب‌الله لبنان یکی از آنها بود. وقتی تصویر داشتیم، آنها متن خبر را پیدا می‌کردند و وقتی تصویر نداشتیم، بریده روزنامه جواب می‌داد. مصاحبه‌ها هم بخشی از این مستند را تشکیل می‌دهد که البته محور آن نیست به جز مواقع ضروری؛ «ما اولویت‌مان مصاحبه‌های آن موقع بود. خوشبختانه اگر هم می‌خواستیم مصاحبه بگیریم با همکاری افشارزاده و امیرحسینی، همه همکاری می‌کردند». حالا که این قدر بچه‌های تیم تحقیق خبرها و روزنامه‌ها را زیر و رو کرده‌اند و یک پرونده تحقیقاتی شسته و رفته و خوب از آب درآمده، شاید چاپ مکتوب آن جالب باشد؛ اتفاقی که به نظر ذکایی دور از دسترس نیست - کامل کردن

مجری، نشد که بشود

دیدن این تصاویر برای بیننده خیلی هیجان‌انگیز است. آیا سازنده‌ها هم مثل ما ذوق زده می‌شدند؟ این تصاویر برای خود ذکایی هم که ۱۳ سال در برنامه ورزشی است، جذاب است؛ «حضور کاروان ایران در بازی‌های آسیایی دهلی ۱۳۶۱، جالب بود. عکس امام^(۲) را به سینه داشتند. تماشاگران با الله اکبر تشویق می‌کردند. گفت‌وگوی نصیری با امام^(۳) هم دیدنی بود. آن صحنه‌ای هم که در مسابقات وزنه‌برداری آسیا در تبریز سال ۶۳، وزنه‌بردار لبنانی روی سکوی می‌رود و مردم با شعار مرگ بر اسرائیل تشویق می‌کنند و او هم عکس امام^(۴) را از جیبش در می‌آورد، صحنه هیجان‌انگیزی بود».

ذکایی و تیم سازنده ترجیح می‌دادند از مجری استفاده کنند تا خلأ نبود بعضی تصاویر آرشیوی را بپوشانند اما جمع‌بندی نکردن سربیک مجری و همین‌طور فشار کار در بخش تحقیق، تدوین و پخش، آنها را بی‌خیال این قضیه کرد تا سراغ نریشن و صدا روی تصاویر بروند؛ «چند تا گزینه بود، آخر به این نتیجه رسیدیم که سراغ کسی برویم که خودش در فعالیت‌های ورزشی بوده باشد و به اسامی ورزشکارها هم مسلط باشد».

داریوش کاووسی، بهترین گزینه بود؛ چون هم ورزش‌های مختلفی را گزارش کرده بود و هم صدایش برای بیننده خاطره‌انگیز بود. پخش بعضی بازی‌هایی که خود او قدیم‌ها گزارش کرده بود، در کنار نریشن‌هایش جذاب شده بود. کاووسی با دیدن این تصاویر، کلی خاطره برایش زنده شده بود».

دی‌وی‌دی؟ شاید بیاید

حجم بالای برنامه‌های مستند درباره انقلاب و ترافیک پخش باعث شد تا بعضی برنامه‌ها مثل این مستند، روزهای فرد روی آنتن برود. ذکایی معتقد است باز هم با وجود شلوغی آنتن این برنامه چون راجع به ورزش و حاشیه‌های آن بوده و تا به حال به آن پرداخته نشده بوده، دیده شده است.

ضمن اینکه اصرار سازنده‌ها برای داشتن زمان مناسب پخش و همین‌طور داشتن فرصت برای کامل‌تر کردن قسمت‌ها، همه آنها را متقاعد به پخش یک روز در میان کرده بود. باز خورد وسیع بین اهالی ورزشی و مردم عادی از همان ابتدا، ذکایی و همکارانش را به فکر تهیه دی‌وی‌دی از این مجموعه انداخته؛ فکری که در صورت حمایت مسئولان صدا و سیما می‌تواند مثل مستندهای «سیره عملی روح‌الله»^(۵) و «دفاع مقدس» پر فروش شود و مورد استقبال قرار گیرد.

«اخبار انقلاب» خبرهای اتفاقات ۵۷ را به زبان حال می‌گفت؛ ایده بچه‌های شبکه خبر این بار جواب داد

مستقیم از ۳۰ سال پیش

شاید مستندهایی که در شبکه خبر ساخته می‌شود، به خاطر بافت خبری و مخاطبان آن چندان دیده نشود اما اخبار انقلاب که از ۲۶ دی روی آنتن این شبکه رفت، به خاطر اجرای متفاوتش به سرعت در جدول پخش شبکه ۳ هم قرار گرفت. تیم سازنده، با ارائه طرحشان به مسئولان شبکه و گرفتن تایید، استارت کار را از اواسط آذر زدند. حجم بالای تصاویر آرشیوی از یک طرف و برنامه‌های مستند شبیه به هم باعث شد تا بچه‌های اخبار انقلاب به ایده گفتن روزانه اخبار انقلاب برسند. مجید زین‌العابدین - تهیه‌کننده این برنامه - با اشاره به ویژگی‌های شبکه خبر، محور برنامه اخبار انقلاب را خبری بودن آن می‌داند نه تصویر؛ اتفاقی که در خیلی از برنامه‌ها افتاده؛ «ملاکمان اطلاعات و تحقیقات بود و پایه کار روند خبری روز به روز آن موقع بود و تصاویر را به عنوان مکمل و استناد قرار دادیم».

در اخبار انقلاب، ما در عرض ۱۰ دقیقه شاهد گفتن خبرهای آن روز در سال ۵۷ توسط فواد بابان بودیم؛ یک برنامه مجری محور که با آیت‌هایی مثل خاطرات، اسناد، گزارش‌های خارجی و مصاحبه سعی شده تا مخاطب مجموعه‌ای از اطلاعات را به صورت حلقه‌های متصل به هم ببیند؛ «ما می‌خواستیم یک پکیج روزانه از تحولات هر روز داشته باشیم. سعی کردیم از زبان مضارع و حال استفاده کنیم تا تازه و امروزی باشد. در تحقیقاتمان سراغ کتاب‌های تحلیلی، روزنامه‌ها و روزشمارهای مختلف انقلاب رفتیم. زمان تحقیق کم بود؛ شاید با یک ماه تحقیق بیشتر، کارمان بهتر می‌شد». برای سازنده‌های این برنامه، گزارش‌های خبرنگاران خارجی و نوع نگاه آنها جالب‌تر بوده؛ «یک جاهایی آنها به ظاهر، اخبار انقلاب را پوشش می‌دادند ولی شیطنت داشتند؛ مثلاً می‌گفتند همه اینها، دعوا سر قدرت است و انقلاب مردم را قدرت طلبی معرفی می‌کردند. جهت‌گیری‌شان کاملاً براساس منافعتشان بود و حتی اعتصابات نفتی را با جنگ اعصاب و رژیم صهیونیستی مقایسه می‌کردند».

این برنامه‌ساز هم معتقد است جدای هر تحقیقی، جست‌وجوی تصاویر خودش ایده می‌دهد و مسیر و سناریو را تا حدی معلوم می‌کند. در حقیقت تحقیقات کتابخانه‌ای و تصویری مکمل هم هستند.

تراکم برنامه‌های مستند درباره انقلاب و پخش پی‌دی‌پی آن شاید باعث دیده شدن تصاویر باشد اما زین‌العابدین نظر دیگری دارد؛ «امسال تظاهرات شهرهای مختلف پخش شد مثل تظاهرات اردبیل یا همین گزارش‌های خبرنگاران خارجی که دیده شدند و مردم می‌بینند. همه مستندها مخاطب خاص خودشان را دارند. با اینکه منبع تصاویر یکی است ولی زوایا شبیه هم نیست؛ هر برنامه‌سازي دارد از درجه نگاه خودش برنامه می‌سازد. انقلاب ابعاد وسیعی دارد، برای همین این برنامه‌ها تکراری نمی‌شوند».

حسین ذکایی مجری خبر ورزشی و از تهیه‌کنندگان برنامه ورزشی شبکه ۳، تهیه‌کننده ورزش در مسیر انقلاب بود